

Technological turn in translator and interpreter training

(Palacký Egyetem, Olmütz, Csehország 2024. október 11–12.)

Szentirmay Piroska

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Fordítástudományi Doktori Program

E-mail: szentirmay.piroska@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-0420-8827>

A *Fordítástudomány* oldalain immár harmadik alkalommal számolhatunk be az olmützi Palacký Egyetem Amerikanisztikai Tanszékének Fordítási és Tolmácsolási Csoportja által rendezett Olmützi Fordítási és Tolmácsolási Fórumáról (Translation and Interpreting Forum Olomouc – TIFO), hiszen 2019 (Ugrin 2020) és 2022 (Szentirmay 2023) után a 2024-es konferenciaprogramban is szerepeltek magyar kutatók, idén a legnépesebb részvétellel, három hazai egyetemről is, az Eötvös Loránd Tudományegyetemről három, a Szegedi Tudományegyetemről három és a Budapesti Műszaki Egyetemről egy előadóval, összesen hat előadással. A konferencián szlovák, cseh, lengyel, spanyol, olasz, román és svájci előadók is bemutatták kutatásaikat, jó gyakorlataikat. A konferencia előadói és hallgatói között nemcsak a fordítás és tolmácsolás kutatói, oktatói, hanem a piaci szereplők is regisztráltak, így a szervezők eredeti szándékának megfelelően valóban a nyelvi piac minden szereplője részt vett a szakmai eszmecserén.

A hetedik alkalommal megrendezett TIFO konferencia „*Technological turn in translator and interpreter training*” elsősorban olyan kérdések megvitatását célozta, amelyek a mesterséges intelligencia (MI) korában különösen is sürgetővé váltak a fordító- és tolmácsképzésben. Ennek ellenére, a konferencián elhangzott összesen két plenáris és 21 szekcióelőadás végkicsengése az volt, hogy még mindig nagy szerepet kap az ember a fordítási és tolmácsolási folyamatokban, és a gépek ott kapják a legnagyobb szerepet, ahol a globalizációnak köszönhetően a fordított szövegek mennyisége nagyságrendileg megnövekedett.

Az együtt gondolkodást a Palacký Egyetem Bölcsészettudományi Karának kapcsolatokért felelős dékánhelyettese, Jan Stejskal nyitotta meg, aki elmondta,

hogy amikor a kari tanácsban dékántársai megkérdezték tőle, tervez-e létszámcsoökkentést a nyelvi tanszékeken, meggyőződéssel hárította el ennek a gondolatát, mondván, hogy a fordítókra és tolmácsokra a mesterséges intelligencia korában továbbra is szükség lesz. A konferencia két napja során elhangzott előadások közül jónéhány támasztotta alá a dékánhelyettes kijelentését.

Az első plenáris előadó, Kilian Seeber, a Genfi Egyetem kutatója és oktatója, tapasztalt konferenciatolmács és -oktató, a tolmácsolási folyamatok kognitív aspektusainak kutatója, előadásában azt mutatta be, hogy mire is képes az emberi agy, miben múlja még mindig felül a MI teljesítményét. *Technológia a tolmácsolásban: mit és hogyan képezzünk? (Technology in interpreting: what to train and why?)* című előadásában arról beszélt, hogy a tolmácsképzés – többek között – hatékonyan járul hozzá az emberi agy funkcióinak fejlesztéséhez, a kognitív funkciók és teljesítmény rugalmasságának és alkalmazkodó képességének növeléséhez. A rajzfilmek szuperhőseihez hasonlítva a tolmácsokat, kiemelte azokat a funkciókat, amelyek a képzett tolmácsok esetén nagyobb hatékonysággal működnek az egynyelvű emberekhez képest. Így például a *végrehajtó funkció (executive function)*, a *munkamemória (working memory)*, a *feldolgozási sebesség (general processing speed)*, a *figyelemmegosztás (shifting/allocating attention)*, aminek következtében *gyorsabb a reakcióidő*, hatékonyabb az *anticipáció*, és a *hallás és olvasás* minősége is eltérő. Mindezek a funkciók teszik lehetővé a szinkrontolmácsolás során a redundáns információ kiszűrését, a háttérinformáció előhívását, az apró hangsúlyok által hordozott jelentéskülönbségek azonosítását, a hatékonyabb összpontosítást, az aktív hallgatást és beszédértést, vagyis a többértű feladatvégzést (*multitasking*). A MI korában is fontos ezeknek a humán alapképességeknek a fejlesztése és a készségek versenyképes készletének kialakítása. Ugyanakkor az is elengedhetetlen, hogy a tolmácshallgatók folyamatosan képezzék magukat az új technológiák (RSI, beszédfelismerés, prompt design, Chat GTP) és információ-kommunikációs eszközök (ITC) (tablet, digitális ceruza, stb.) használatában is, kísérletezzenek azzal, hogy mire használhatók, hogy megtapasztalják, nem valami félelmetes jelenségről van szó. Fontos, hogy kipróbálják, miben segítheti a munkájukat, mely folyamatok során járulnak hozzá a memória tehermentesítéséhez, az információ hatékonyabb feldolgozásához.

A plenáris előadást kétrészes kerekasztal beszélgetés követte, amelyen a két plenáris előadón, Kilian Seeberen és Gary Masseyen kívül Emília Perez, a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Fordítástudományi Tanszék tanszékvezető helyettese, Ivana Čenková, a prágai Károly Egyetem Fordítástudományi Intézet MA tolmácsolásképzésének vezetője, Jarmila Whittaker, az Európai Parlament Konferencialogisztikai és -tolmácsolási Főigazgatóság képzési és fejlesztési tanácsadója, Marina Pantcheva, elméleti nyelvész, az RWS Group mesterséges intelligenciával támogatott nyelvi szolgáltatási igazgatója vett részt. A beszélgetőpartnerek olyan kérdésekre adtak válaszokat, hogy például, milyen változásokat tapasztaltak meg szakmájukban az elmúlt években, vagy akár régebbre visszatekintve; milyen hatással van a technológia a nyelvi piacra, s ezek a hatások milyen változásokat ge-

nerálnak a fordító- és tolmácsképzésben; hogy változik a versenyképes kompetenciakészlet; milyen szerepet játszhat a technológia a képzésben. Egy rövid kávészünet után, a kerekasztal beszélgetés a fordítást és tolmácsolást, mint szakmát járta körül, hogy a közvélemény hatással van-e a szakma vonzerejére; miként változik a fordító- és tolmácsszervezők érdeklődése, miként lehet ezt mérni vagy befolyásolni. A technológia térnyerése etikai kérdéseket is felvet, az etikai szabályok is változnak. Ezek a kérdések is felmerültek a kerekasztal beszélgetés során: hogy a szakmai etika mennyiben tudja egészséges mederben tartani a szakmán belül zajló változásokat; milyen mértékben befolyásolja az információkommunikációs eszközök (ITC) fejlődése által is meghatározott piaci igényeket; felmerülnek-e új típusú etikai aggályok, és ezekre milyen válaszokat adhatnak a tolmácsoktatók és -hallgatók a gyakorlatban? Az etikai kérdések megválaszolása azért is fontos, mivel meghatározzák, hogy miként alakul majd a szakma jövője; mennyiben marad meg a technológia az eszköz szintjén; hogy alakul az ember és gép együttműködése; a MI mennyiben változtatja meg a szakma természetét?

A válaszokból kiderült, hogy a gépi fordítás immár több évtizede beépült a fordítási folyamatokba, és ez a fejlődés még mindig tart, bár a tolmácsolás területén ez lassabbnak tűnik és a természete is más. A technológia térnyerésével jelentősen megnövekedett a fordított szövegek mennyisége, ezzel viszont lehet, hogy éppen a fordítási folyamat élvezetes része veszett el. A technológia a képzésben nagyobb szerepet kap, napjainkban talán a képzési elemek 50%-át érinti, s attitűdváltást tesz szükségessé: kevesebb energiát kell fektetni a fordítási folyamat nyersfordítási fázisaira, és ezeket az energiákat a pre- és posztediting munkafázisokra kell átcsoportosítani. Tagadhatatlan, hogy a technológia lerövidítette a fordítási határidőket és megnövelte a fordítandó szövegek mennyiségét, s ez befolyásolja a fordítók és tolmácsok díjazását, valamint a munkakörülményeket. Ettől függetlenül még mindig szükség van az alapvető kompetenciákra, amelyeket technológiai kompetenciákkal kell kiegészíteni. A piac szakemberigénye nem csökkent, inkább csak a szakmák megnevezésében következett be változás, ami a piaci szereplők hozzáállását tükrözi, illetve annak változását is szükségessé teszi. Nagyon fontos figyelemmel kísérni a piaci változásokat, a szükségletek módosulását, melyek követése csak magas fokú alkalmazkodóképességgel, rugalmassággal és széles kompetenciakészlettel lehetséges. Felerősödött a „szuperszakosodott” ismeretek jelentősége, aminek köszönhetően a nyelvi szakember hatással lehet a nyelvi ipar piaci teljesítményére, az előállított szövegek minőségére, a technológiai fejlődés negatív hatásainak kivédésére. Ehhez nemcsak az ár-érték arány helyes meghatározására, hanem a felhasználók visszajelzésére is szükség van, mennyire tartjuk fontosnak a helyes nyelvi megformálást, a helyes nyelvtani szerkezetet, mennyire értékes számunkra a nyelv, annak irodalma, vagy akár beszélt nyelvi formájának tisztasága. A hozzáadott érték tehát nem a szövegek mennyiségében, hanem azok minőségében rejlik.

A kerekasztal beszélgetés második részében a beszélgetőpartnerek rámutattak, hogy sokszor maguk a diákok azok, akik rákényszerítik tanáraikat a modern

technológia követésére, de a puha készségek az ő szempontjukból is alapvetően fontosak, köztük a folyamatos fejlődés, az analitikus gondolkodásmód, a kreativitás. A fordítási folyamat egyes részeit már eszközökre bízhatjuk, azonban a képzési folyamat során ez azért nem előnyös, mert a hagyományos módon végzett munkafázisok a készségfejlesztés szerves részét képezik. Nem lehet például a kézzel összeállított szöszedet értékét összevetni a szoftverrel kivonatolt terminológiai adatbázissal, hiszen míg a hallgató a glosszáriumot összeállítja, addig tanulja is. Bár a gép nagyobb szöszedet összeállítására lehet képes sokkal rövidebb idő alatt, annak helyességét még ellenőrizni kell és tartalma sem rögzül a hallgató memóriájában. A didaktikai módszerek tehát nagy jelentőséget kapnak, ezért nem elegendő, ha az oktató „csak” profi konferenciatolmács, pedagógiai érzékkel, didaktikai ismeretekkel is rendelkeznie kell.

Napjainkra a fordítás, mint folyamat egyre inkább a figyelem középpontjába kerül, felértékelődik a minőségbiztosítás, tehát azoknak a szakembereknek a munkája, akik speciális szakterületi ismereteiknek köszönhetően a fordítások utószerkesztését, lektorálását tudják elvégezni. A tapasztalatok azt mutatják, hogy komplexitása mellett, ez izgalmas feladat. A fordítókhoz hasonlóan a tolmácsok is a piaci igényeknek megfelelően alakítják szolgáltatásaikat, gyakran járulékos elemekkel kiegészítve a nyelvi közvetítést, mint például a kommunikációs tanácsadói feladatok ellátása.

A nyelvi ipar és piac változása számos etikai kérdést is felvet, melyek talán a legégetőbb kérdések ma a nyelvi szakemberek között. Olyan komplex kérdésekről van szó, amelyek nemcsak az érzékeny adatok és dokumentumok védelmének még tudatosabban biztosítását érintik, hanem a szakma presztízsét, jövőjét is, hatással van nemcsak a társadalomra, az emberre, de a természeti környezetre is. Ezért a képzés során még inkább hangsúlyossá vált a fordító- és tolmácsolók érzékenységet, gyakorlatát a helyes irányba befolyásolni a tekintetben, hogy miként járnak el az általuk kezelt információk diszkréciójának megőrzése, a ICT eszközök etikus használata, a minőségi munkavégzés érdekében. Azok a „*clickers*”-nek nevezett fordítók, akik a ICT eszközök kihasználásával egy klikkel kívánják a fordítási feladatot elvégezni, nagy terjedelmű szöveget előállítani rövid határidővel, belülről bomlasztják a fordítói szakmát a rossz minőségű szövegek előállításával, mert ezzel a minőségi munkát végző fordítók szakmai megítélését is aláássák. Nagy jelentősége van a fordítások recepciókutatásának is, nemcsak a fordított szöveg felhasználók általi értékelése szempontjából, hanem abból a szempontból is, hogy ezek a géppel fordított szövegek milyen társadalmi rétegek számára hozzáférhetőek, mennyire befogadó vagy kirekesztő az új technológia alkalmazása. Pontosan ezért van szükség a helyes egyensúly megtalálására az ember és gép együttműködésében. A gép által előállított, minőségileg kifogásolható szöveg miatt nem okolható a technológia. Ilyen esetben éppen a hozzáadott emberi érték az, ami hiányzik. Ezért szükséges megismerni a modern technológiai újdonságokat, hogy mi emberek tudjunk helyesen választani, melyik eszköz vagy szoftver mire használható és eszközként kezelve őket, a kezünkben tartva a döntés szabadságát ké-

szek legyünk ellenőrizni a fordítási folyamat eredményének minőségét, hatását. Az ember döntési szabadsága azt jelenti, hogy önállóan is képes lenne azoknak a műveleteknek a végrehajtására, amelyeknek egy részét a gépre bízta. Ez visszafelé már nem igaz: a gép, az ember irányítása nélkül ugyanolyan minőségű produktum előállítására már nem képes. Ezért csak az ember tudja azt a döntést meghozni, hogy mikor kapcsolja be vagy ki, mennyiben vonja be a mesterséges intelligenciát a fordítási folyamatba. Ezt a fajta tudatosságot és felelősségtudatot is fejleszteni kell a képzés során, hiszen az ICT eszközök könnyen terelhetik el a figyelmet a lényegről, negatívan befolyásolva a nyelvi közvetítés folyamatát.

A kerekasztalbeszélgetésben már a második napot indító plenáris előadás egyik kulcsszava is felmerült, azaz az *agency*, ami a folyamatban részt vevő ember döntési szabadságát, cselekvőképességét, önállóságát jelenti. A plenáris előadást, Gary Massey Az IUED Fordítási és Tolmácsolási Intézet egykori igazgatója és a ZHAW Zürichi Alkalmazott Tudományok Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Karának korábbi dékánhelyettese tartotta *Cselekvőképesség, kompetencia és generatív MI (Agency, competence and GenAI)* címmel. A mesterséges intelligencia és a nyelvi ipar kapcsolatát, jövőjét elemző előadásában olyan kérdéseket feszegetett, hogy merre is tart a nyelvi közvetítés mint szakma; milyen új jelenségekkel állunk szemben, amelyekről beszélnünk kell, ezek miként hatnak ránk és milyen válaszokat adhatunk ezekre. Az előadó két olyan újonnan előtérbe kerülő terminus köré építette fel előadását, mint az *agency* és a *digital literacy*, amelyek bár nem új szavak, mégis új tartalommal bővült a jelentéstartományuk, amikor egy új jelenség kapcsán kezdték el használni a nyelvi ipar kutatói, résztvevői. Az *agency* a szociális kognitív elmélet egyik legfontosabb terminusa (Bandura 2006, Sharma et. al. 2024), amely szerint az *agency* azt jelenti, hogy képesek vagyunk szándékosan előidézni azt, hogy egy dolog – a cselekvésünk következtében – megtörténjen. Ez a cselekvőképesség magában foglalja a szándékosságot, a motivációt, az én-hatékonyt, valamint az önkontrollt. Az emberi cselekvőképesség a fordítási folyamatokban is a figyelem középpontjába kerül, például amikor a különböző felmérések (ELIS 2024, Slator 2024) az próbálják feltérképezni, hogy mennyiben jelent fenyegetést a fordító státuszára a technológia térnyerése a nyelvi iparban. A válasz a nyelvi közvetítő önképében rejlik, amelynek alapja a cselekvőképessége. A mesterséges intelligenciát egyre nagyobb mértékben használjuk a fordítási folyamatokban, ami azt a benyomást is kelheti, hogy az ember cselekvőképessége csökken, amikor a generatív MI a különböző komplexitású promptokra (utasításokra és kérdésekre) szinte valósághű, az ember által előállított tartalomhoz megtévesztésig hasonló kimeneteket képes produkálni képek, szavak formájában. Ma már az ember és gép együtt állítja elő ezeket a tartalmakat, ezért módosul a fordítói kompetenciamodell is, amelyben a hagyományos fordítói kompetenciákat a digitális képességek (*digital literacy*), köztük az elsajátítható technológiai és utasítás/kérdés feltevési (*prompt design/engineering*) készségek egészítik ki, így kerül az emberi szakértelem a fordítási folyamatba (*expert in the loop*). Ennek a digitális műveltségnek nemcsak a technikai eszközök működésének és használatának ismerete a

része, hanem mindazok az etikai kérdések is, amelyek a folyamatok torzulására, azok negatív vagy pozitív hatására, a szakmai sztenderdek és munkakörülmények változására stb. vonatkoznak. Ezért a fordító- és tolmácsképzésben szükséges a kritikus gondolkodás, az alkalmazkodóképesség, a kreatív problémamegoldás, az ön-hatékonyság, a kognitív és érzelmi önkontroll, a megbízhatóság és etikai érzék, az ember és gép közötti együttműködésre való készség elsajátítása is.

A konferencia szekcióinak témái számos ponton csatlakoztak a plenáris előadások és a kerekasztal beszélgetés során felmerült kérdésekhez. Így az előadók is olyan kérdéseket jártak körül, hogy miként változnak a piaci igények; a kihívásokon túl milyen lehetőségeket kínál a MI; miként lehet azt a képzési programokba építeni; milyen kompetenciakészlettel kell az oktatónak rendelkeznie; milyen új készségeket kell a hallgatóknak elsajátítaniuk és ez miként érhető tetten a piaci gyakorlatban; hol érvényesül még az emberi hozzáadott érték. Külön szekció foglalkozott a jogi fordítással, itt is leginkább a technológiai fejlődés, a nagy nyelvi modellek alkalmazásának szempontjából. Az első nap szekciómunkáit egy külön interaktív műhelymunka egészítette ki, ahol az érdeklődők a promptszerkesztés rejtjelmeibe kaptak betekintést.

A magyar előadók közül elsőként Bakti Mária (SZTE) és Szabó Csilla (BME) tartott előadást *Explicitáció és implicitáció az angol-magyar konsekutív tolmácsolásban (Explicitation and Implication in EN-HU consecutive interpreting)* címmel. Klaudy (2000) aszimmetria hipotéziséből és Szegh (2021) tolmácsolási szöveg fogalmából kiindulva azt vizsgálták, hogy előfordul-e explicitáció a konsekutív tolmácsolásban, s ha igen, az implicitációhoz képest milyen arányban. A tolmácsolás folyamatát befolyásoló számos körülmény és kööttség az explicitáció előfordulására is jelentős hatással van. A kutatás tolmácsolókat teljesítményét vizsgálta és az eredmények alátámasztották Szegh (2021) eredményeit a tolmácsoló szöveg jellemzőivel kapcsolatosan, miszerint az implicitáció gyakrabban fordul elő, mint az explicitáció, ami viszont ellentétes Klaudy (2000) aszimmetria hipotézisével. A vizsgálatok az explicitáció és implicitáció mögött meghúzódó okok feltárásával további eredményeket hozhatnak.

Szabó Csilla (BME) a délutáni szekcióban is előadást tartott a *21. századi technológiai kompetenciákról a fordításban és tolmácsolásban (Technological competence in T/I in the 21st century)* címmel. Az előadás, a különböző fordítói és tolmács-kompetencia modellekből kiindulva a legfrissebb piaci felmérések eredményei alapján mutatott rá a technológiai kompetenciák szerepére a tolmácsok kompetenciakészletében. A példátlan technológiai fejlődés a gépi fordítás és a mesterséges intelligencia területén szükségessé teszi mind a fordítók, mind a tolmácsok alkalmazkodását az új és folyamatosan változó piaci helyzethez, a megváltozott igényekhez. Meg kell ismerkedniük az új technológiákkal és azok használatát el kell sajátítaniuk, be kell építeniük mindennapi munkavégzésük folyamatában. Az előadás azt is bemutatta, hogy a Budapesti Műszaki Egyetem Idegennyelvi Központja milyen kezdeményezésekkel igyekszik szerepet vállalni ezeknek az új kompetenciáknak a fejlesztésében nemcsak a hallgatók képzésében, hanem az ok-

tatók továbbképzésében is, hogy a képzési program és a tantermekben folyó munka a lehető legteljesebben alkalmazkodjon a piaci változásokhoz.

Az olmtüzi TIFO2024 konferencián nemcsak a BME-n, hanem az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén (FTT) folyó munkáról is képet kaphatott a hallgatóság Eszenyi Réka (ELTE) *A (humán) fordítást oktató profilja a 21. század első negyedének végén Technológiai fordulat a fordító- és tolmácsképzésben ((Human) translator trainer profile at the end of QI of the 21st century Technological turn in translator and interpreter training)* című előadásában. Az 1973 óta folyó fordító- és tolmácsképzésben 2024-ben több mint 200 hallgató vesz részt 60 fordítást és tolmácsolást oktató szakember vezetése mellett. A jövő nyelvi közvetítői nemcsak MA kurzusokat választhatnak, hanem számos nyelvkombinációban az európai uniós EMCI képzésben is részt vehetnek, szakosodhatnak a fordítástechnológia, a terminológia, a lektorálás és bírósági tolmácsolás területein is. A piac elvárásai tükröződnek azokban a kompetenciákban, amelyeket az alapképzés és az azt követő specializációk segítségével fejlesztenek annak érdekében, hogy professzionális nyelvi közvetítők szerezzenek képesítést. A versenyképes fordítói és tolmács-kompetenciakészlet megfogalmazásában, s ennek fejlesztésében az oktatók többrétű szerepét az ELTE FTT oktatói maguk is kutatják. E kutatások eredményeit mutatta be az előadás olyan publikációk (Eszenyi, Bednárová-Gibová, Robin 2023, Eszenyi, 2023, Eszenyi, Robin 2024) fényében, amelyek az utóbbi években születtek, s amelyek a technológiai fejlődés hatására eddig még soha nem látott változásokon átmenő nyelvi közvetítés jelenével és jövőjével foglalkozik a szükséges kompetenciák szempontból.

Az ELTE FTT-t és a Nyelvtudományi Doktori Iskola Fordítástudományi Programját két PhD hallgató is képviselte egy-egy előadással. Franciska Van Waarden (ELTE) *Jegyzetelési kompetencia a tanulási folyamatban – Mennyi jegyzetet készít egy tolmácsshallgató? (Note-taking Competence in the Learning Process – How Much Notes Does a Student Interpreter Take?)* címmel mutatta be longitudinális kutatását, amelyben azt vizsgálta, hogy miként változik a jegyzeteléstechika az angol B munkanyelvű tolmácsshallgatóknál; milyen attitűdök figyelhetők meg a tolmácsshallgatók körében a jegyzetelés kapcsán; s vajon a forrásnyelvet vagy a célnyelvet használják-e inkább a jegyzetelésben; csökken-e a jegyzetek mennyisége az évek múlásával a tolmácsolási tapasztalat gyarapodásával; és hogy a jegyzetekben milyen az aránya a szimbólumoknak a rövidítésekhez képest. A jegyzetek elemzését interjúk egészítették ki, amelyek eredményeként kiderült, hogy a tolmácsshallgatók között jelentős különbség tapasztalható a jegyzeteléstechikában, a szimbólumokat nem használják tudatosan, jegyzeteikben a forrásnyelvi feljegyzések dominálnak, s a jegyzetek mennyisége a memóriafejlesztés alapvető fontosságára engedett következtetni.

A konferenciabeszámoló szerzője, Szentirmay Piroska (ELTE) *Az emberi hozzáadott érték fejlesztése a vallási tolmácsolásban. Mi az, amit a MI még nem képes kiváltani a nyelvi közvetítésben? (Development of human added value in interpreting in a religious context. Factors hardly replaceable by AI in language services)*

címmel a vallási kontextusban járta körül, hogy a kontextusspecifikus felhasználói elvárásokhoz miként illeszkednek a vallási kontextusban dolgozó tolmácsok kompetenciái, és ezek fejlesztésére milyen képzési programok működnek világszerte. Egy speciális kontextusban dolgozó tolmácsnak a kontextusspecifikus kihívásokkal is meg kell küzdenie a tolmácsolás gyakorlatában általánosságban rejlő kihívásokon túl, amelyek között napjainkban a gyors technológiai fejlődés miatt bekövetkezett változások is megjelennek. Hogy az úgy ITC eszközök mennyiben vonhatók be a tolmácsolási folyamatokba, az attól is nagyban függ, hogy milyenek a felhasználók igényei, szükségletei. Egy olyan kontextusban, amely mélyen a hagyományokban gyökeredzik és ahol a felhasználók számos emberi attitűddel kapcsolatos elvárást fogalmaznak meg, amelyeket a MI aligha válthat ki, a mesterséges intelligencia bevonása még korlátozottabb, mégis számos területen segítheti a tolmács munkáját, mint például a terminológia- és tudásmenedzsmentben, a beszédfelismerésben.

A Szegedi Tudományegyetemet a Fordítói és Utószerkesztői Kompetencia Kutatóközpont kutatásával Lesznyák Márta, Bakti Mária és Sermann Eszter képviselte *A forrásnyelvi szöveg sajátosságainak hatása a hallgatók fordítási és utószerkesztési teljesítményére* (*The effect of source text characteristics on translation trainee's translation and post-editing performance*) című előadásukkal.

Bár kezdetekben a konferencia címe azt sugallta, hogy ismét a mesterséges intelligencia lesz a szakmai eszmecsere meghatározó témája, már az első plenáris előadástól kezdődően világossá vált – és mintha az összes további előadás, beszélgetés ezt követte volna –, hogy az emberi hozzáadott érték kiköveteli a neki járó helyet a megvitatott kérdésekre adott válaszokban. Valóban mindenkit nagyon foglalkoztat a MI térnyerése, hatása, alkalmazhatósága, de az is világosan kirajzolódik, hogy még mindig számos nyelven, nyelvkombinációban sokkal gyengébb eredményt kapunk, mint angol nyelven. A kisebb nyelvek és a ritkább nyelvkombinációk esetén jelentős emberi hozzáadott értékre van szükség a pontatlan válaszok miatt. Így a humán többnyelvű kontroll jelentősége nem csökken, s ez egybe eseng a második plenáris előadás fő üzenetével is, amely kiemelte a fordító szerepét a MI által nyújtott lehetőségek közötti választásban, döntésben és alkalmazásukban. Így tarthatja meg a fordító saját emberi cselekvőképességét, önállóságát és döntési szabadságát, egyszerűen az *agency*-t.

Egy ilyen nemzetközi konferenciáról nemcsak szakmai ismeretekkel és előadói gyakorlattal gazdagodva lehet hazatérni, hanem az emberi kapcsolatok terén is. Doktorandusz hallgatóként mindig motiváló élmény találkozni olyan jelentős kutatói múlttal rendelkező szakemberekkel, mint például Kilian Seeber, aki szekcióelnökként kérdezett Van Waarden Franciskától a forrásnyelvi jegyzetelés kapcsán, bevallva azt is, hogy ő sem mindig jegyzetel a célnyelven; vagy Gary Masseyvel, aki a kutatási területem iránt érdeklődött miközben az előadói pozíciót váltottuk. Természetesen az is nagy élmény volt, hogy a szlovák után a magyar előadók száma volt a legnagyobb, ami talán jelzi a magyar kutatói közösség aktivitását is.

Irodalom

- Bandura, A. 2006. Toward a Psychology of Human Agency. *Perspectives on Psychological Science* 2006 1: 164–180.
<https://doi.org/10.1111/j.1745-6916.2006.00011.x> Letöltés: 2024. 10. 12.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1745-6916.2006.00011.x>
- ELIS 2024, 2023-as Európai Nyelvi Iparág Felmérés (*European Language Industry Survey – ELIS*) Hozzáférés: 2024. 03. 20.
<https://elis-survey.org/event/elis-2024-results-analysis/>
- Eszenyi R. 2023. Humán fordító és gépi fordítás 8 leckében. Budapest: Eötvös Kiadó.
<https://doi.org/10.21862/Transl.HuXMach.2023.8> Letöltés: 2024. 10. 12.
https://www.eltereader.hu/kiadvanyok/https-www-eltereader-hu-media-2023-12-eszenyi-reka_human-fordito-es-gepi-forditas_web_jav-pdf/
- Eszenyi, E. Robin, E. 2024. Competences of the human translator trainer towards Q2 of the 21st century. In: Bednárová-Gibová, K. *Advancing Teaching Translation and Interpreting in Higher Education: Insights & Outlooks*. University of Prešov. 111–127.
<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Gibova10>
- Eszenyi, R., Bednárová-Gibová, K., Robin, E. 2023. Artificial intelligence, machine translation & cyborg translators: A clash of utopian and dystopian visions. *Orbis Linguarum* Vol. 21. No.2. 102–113.
<https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v21i2.13>
- Klaudy K. 2000. Az aszimmetria hipotézis. In: Bartha M., Stephanides É. (szerk.) *A nyelv szerepe az információs társadalomban*. A X. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Székesfehérvár: KJF. 371–378.
- Slator 2023. Slator 2023 language industry market report.
<https://slator.com/2023-language-industry-market-report/>
- Szegh H. 2017. *Harmadik kód a tolmácsolásban. Vajon létezik tolmácsolási szöveg?* Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program.
- Szentirmay P. 2023. Room for (Ex)Change in T&I Training (Palacký Egyetem, Olmütz, Csehország 2022. november 11–12.). *Fordítástudomány* 25. évf. 1. szám. 103–108.
<https://doi.org/10.35924/fordtud.25.1.7>
- Ugrin Zs. 2020. TIFO 2019 – Translation and Interpreting Forum (Csehország, Palacký Egyetem, Olomouc, 2019. november 15–16.) *Fordítástudomány* 22. évf. 1. szám. 105–108.
<https://doi.org/10.35924/fordtud.22.1.7>
- Sharma, A. et al. 2024. Investigating Agency of LLMs in Human-AI Collaboration Tasks. In: *Proceedings of the 18th Conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics Volume 1: Long Papers*, Association for Computational Linguistics. 1968–1987. Letöltés: 2024. 10. 24.
<https://aclanthology.org/2024.eacl-long.119.pdf>